

Մ Ի Ո Ն

Ի. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1946

« ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ »

8-9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՄԱՅՐԸ

Կինը՝ որուն վերափոխման յիշատակն է որ կը տօնենք նորէն, ամէնէն ազնուական, խոնարհ և սուրբ կինն է մարդկային պատմութեան: Ան՝ որ ոսկի սափորը եղաւ երկնային մանանային, և տաճարը լոյսին և որուն շնորհիւ կինը իրական արժանիքի մը բարձրացաւ և ունեցաւ իր տեղն ու դերը մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ:

Մական Ս. Կոյսին ստորոգական բոլոր յորջորջումները — Աստուածածին, Ամենօրնեայ կոյս, տակաւին «Մարմնատեսիլ քերովբէ», «Երկնաւոր արքայունի» և նման խորհրդապաշտ բանաստեղծական մակդիրները, ամէնքն ալ, թէև ճշմարիտ եւ իրական վերագրումներ անշուշտ, կուգան ամբողջացնելու եւ խորացնելու գերազանց Մայրը Ս. Կոյսին մէջ, «Ձկայ ինծի համար աւելի գեղեցիկ պատկեր, կ'ըսէր ռուս մեծ գրագէտն ու իմաստասէրը, քան մանուկն իր թեւերուն մէջ ունեցող Մայրը»: Յիսուս մանուկը գրկած Ս. Կոյսին պատկերը զոր մեր խորաններուն վրայ կը պահենք շարունակ, ոչ միայն խորհրդանկարն է մայրական առաքինութեան տիպար կնոջ, զոր մեր կրօնքը իբրեւ հանապազօրդ դաս կ'աւանդէ մեզի, այլ է նաև ամէնէն գեղեցիկ և սրտառուչ պատկերը կանացի գեղեցկութեան և խորհուրդին:

Ս. Կոյսը ամէն բանէ աւելի, գերազանց և տիպար մայրը եղաւ: Ճշմարիտ մայրը ան է՝ որ կը հաւատայ թէ իր երկունքին պտուղը Աստուծոյ իրեն յանձնուած աւանդ մըն է, առաջին վայրկեանէն իսկ արդէն Աստուծոյ շունչով և անոր իմաստութեան և բարութեան շնորհներովը օծուն. և որ կը մտածէ, հետեաբար, թէ իր պարտականութիւնն է ջանալ հսկել և հոգածու լինիլ այն շնորհներուն, որոնց զարգացումովը իր զաւակը պիտի կարենայ հառնիլ իրեն նախասանմանուած կոչումին, դէպի աստուածային կատարելութեան ճակատադիւրը, որ նպատակն է ամէն մարդկային կեանքի:

Մտածել լրջօրէն ուրեմն, թէ աստուածային եղելութիւն մըն է որ տեղի կ'ունենայ ամէն անգամ որ մարդկային ծնունդ մը կը զուարթացնէ տան մը մթնոլորտը, թէ մարդէն կախում ունի արդիւնազործել կամ եղծել այդ իրողութեան գեղեցկութիւնը. և թէ ամէնէն աւելի մօր պաշտօնն ու պարտականութիւնն է թոյլ չտալ որ խաթարուի այդ կոչումը իր զաւակի հոգիին մէջ:

Թէ այսպիսի մայր մը եղաւ Մարիամը, աւետարանն է որ կը ցուցնէ մեզի: Ան՝ առաջին վարկեանին իսկ գիտցաւ երկնքի կամքը կարգալ իր աստուածային գաւկին ծննդեան բացառիկ պարագաներուն մէջ: Երկուդած մտասեւեռումով հետեւելով այն բոլոր իրադարձութիւններուն, որոնք տնօրինուեցան անոր շուրջ, խանձարութեն սկսեալ մինչև ոտքը Գողգոթայի: Եթէ Յիսուս զի՛աճէր և կը զօրանար իմաստութեամբ և հասակաւ, իր մօրը բարի սրտին, սուրբ կենցաղին և մաքուր նկարագրին ազդեցութիւնն ալ կը զործակցէր Հոգւոյն, իր մէջ զարգացնելու համար Աստուծոյ և մարդոց շնորհներովը հաւասարապէս զարգարուած գերազոյն էակի մը կատարելութիւնը: Տարիներու հետ աւելի լուսաւորուեցան իր մէջ այդ խորհուրդը իր զաւկի նկատմամբ, և առանց տարուելու մարդկային նկատումներէ բաժնեց իր զաւկին ճակատագիրը, դիւցազնական աբիւթեամբ դիմաւորեց վիշտը, որ իբրեւ հաւաոր սուր մը կ'անցնէր իր սրտէն: Ո՛րքան ցանցաւ է սակայն թիւը երջանիկ մայրերուն, որոնք կրցած ըլլան իրենց սիրտսուն զաւկին առաջին ժպիտին մէջ կարգալ մարմնոյ և հոգւոյ ազդեցութենէն գերիվեր տնօրէնութեան մը խորհուրդը, անմահ ապագայի մը կոշումը:

Պատմական իրողութիւն է որ յոյներու գերագանցօրէն իմացապաշտ և Հռովմայեցիներուն ալլամբոթօրէն ուժապաշտ ազդեցութիւններուն տակ Քրիստոնէութիւնը ի վերջոյ թերեւ ենթարկուէր անոնց քայքայիչ թելադրանքներուն, Եկեղեցին բաժնելով կրկէսներու, ուր միտքն ու մարմինը պիտի ըլլային տիրապետող: Ս. Մօր պաշտամունքը այն գերազանց հոգեկան միջավայրը եղաւ, ուր այդ երկու հօր հոսանքները կորսնցուցին իրենց բռնութիւնը, ձուլուելու համար սիրոյ գերագոյն բխումի մը մէջ, որ կուգար աստուածային մօրմէն: Մայրն էր որ կը բարձրանար ոչ միայն քաղաքակրթութեան՝ այլ նաև հոգեոր արքայութեան: Ս. Կոյսի պաշտամունքը տակաւին ծնունդ պիտի տար Միջին դարու ասպետական կարգերուն, որոնց գերագոյն իտէալը եղաւ իրենց պաշտպանութեան ներքեւ առնել կինը, այդ բիւրեղ ու բխրուն էակը:

Քրիստոնէական քաղաքակրթութեան մէջ կիններու մօլտքը և անոնց բերած բաժինը Ս. Կոյսին կը սղարտինք առաւելապէս: Մանօթ իրողութիւն է ամենուս համար թէ քրիստոնէութենէն առաջ կինը ազատ անձնաւորութիւն մը չէր իր ուրոյն ճակատագրին և դերին սահմանուած: Աթէնք և Հռոմ, հին քաղաքակրթութեան երկու մեծ ոստաններ, իրենց ամէնէն փայլուն շրջանին իսկ բացառութիւններ չեղան այս մասին: Քրիստոնէութիւնը սրբազրեց այս մտածումը, և բարձրացուց կինը, ներմուծելով մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ աստակ և կենսունակ ոյժ մը: Ու չէր ալ կրնար այսպէս չընել, վասնզի քրիստոնէութեան ոգիին և պահանջներուն և կնոյ ներքին արժէքներուն միջև կային երջանիկ հանգիստութիւններ, որոնք գիրար կը լրացնէին, որոնք իրարմով կըրնային ըլլալ այն ինչ որ եղան:

Քրիստոնէական կրօնի մարտիրոսագրութեան մէջ, մեծ է փաղանգը սըրբուհիներու, որոնք երկնքի ճամբուն վրայ և յոյսին մէջ այնքան գեղեցկացան, վերածելով իրենց անարգ ածուխը նորին կրակի: Երկուսն ալ սղարտողի: Մեր կրօնի սուրբերու կարեւոր մասը կիննրէ կը բաղկանաւ, այս պարագան կը բաւէ ճշտելու կնոյ դերը և իրեն եղած շնորհին լիաւատ հատուցումը քրիստոնէու-

թեան, Բուրբ մեծ կրօններու ձգտումն է եղած նորոգել մարդկային բարոյականը, անով դիւրացնելու համար մարդկային յառաջդիմութիւնը: Բարոյական վերանորոգումը կը սկսի սակայն օճախէն, և ասիկա իրազործելու համար անհրաժեշտ է որ կինը տիրապետէ և աւանդապա՛նն ու ինսամակալը ըլլայ տունին: Կինը առաջին հաւատացեալը և մեծ ուսուցիչը եղաւ քրիստոնեայ տունէն ներս: Եղան մեծագոյն պահապաններ, և պահպանեցին քրիստոնէութեան զանձը: Հեթանոսները կը հրանային քրիստոնեայ կնոջ վրայ, ու հեթանոս իմաստասէրը, զմայելով իր քրիստոնեայ աշակերտներուն ուշիմ և ազնիւ հոգիի շնորհներուն վրայ, զորս կը համարէր արդիւնք իրենց առանին կրթութեան, կ'աղաղակէր լինել հրաշալի մայրեր կան այս քրիստոնեայ կիներուն մէջ:

Վերափոխումը Ս. Կոյսին՝ պանծացումն է այս բոլորին: Իր այս աշխարհի գերեզմանը բացուելէն, և իր երկինք վերափոխուելէն առաջ, ան իր գերութեան և նուաստութեան գերեզմանէն հանեց կինը՝ իր այժմու վիճակին բերելու: Խորունկ մեծարանքը հանդէպ Սուրբ Կուսին եղած է ընդհանուր, քրիստոնէական առաջին դարերէն ի վեր: Զարմանալի չէ որ անոր մարմնոյն վերափոխման հրաշալի աւանդութիւնը առանց ոսկէ կասկածի ընդունուի քրիստոնէական եկեղեցիէն: Այդ աւանդութիւնը սիրելի է անոր համար մանաւանդ՝ վասն զի խորունկ ուսուցում մը ունի իր մէջ: Ան՝ աստուածացումն է պարկեշտութեան, մաքրութեան, խոնարհութեան, սրբութեան, մաքուր կուսութեան և մանաւանդ Մայրութեան: Առանց Հռովմէական եկեղեցւոյ չափազանցութեան, Հայ եկեղեցւոյ սրբազան երգիչներուն համար Ս. Կոյսը ներշնչաբան մը եղած է բանաստեղծական գեղեցիկ թո՛ղիքներու: Մովսէս քերթող, Շնորհալին, Նարեկացին և ուրիշներ, ներշնչուած տողերով ներբողած են առաքինութեանց՝ մարմնացում եղող այս կինը: «Մեծացուցե՛՛՛ շարականները զոհար ներբողներ են ի պատիւ Աստուածածնի, և հայ Տաղարանը լեցուն է անոր ձօնուած անոյշ տաղերով:

Հայ ժողովուրդը և հայ կինը մասնաւորապէս ջերմ պաշտամունք ունին Աստուածամօր հանդէպ, և ասիկա շատ հաւանական է որ իր առհաւական պատճառները ունի: Հեթանոս հայութիւնը երկու հազար տարիներ ամուր բռնած էր կուսամայր Անահիտին հաւատքը իբրեւ «մայր ամենայն զգաստութեանց»: Կնոջ հանդէպ հեթանոս հայութեան հոգեկան և ընկերային կեանքի խորքին մէջ անուցուած այս կարգի բարձր գաղափարական մը՝ ամենագորաւոր ազգակիներէն մին պիտի ըլլար մեր մէջ քրիստոնէական կրօնի նուաճումներուն, կնոջ բարձրացման, և Ս. Կոյսին բերուած սրտանուէր յարգանքին:

Հայ կինը և հայ մայրը քրիստոնէական կրօնի լոյսին մէջ աւելի գեղեցկացան, և սրբութեան ու առաքինութեան շնորհներով պսակեցին իրենց անձն ու գործը՝ իբրեւ աւանդապահ: Իբրեւ նահատակ և իբրեւ մայր: Հայը ուշադրաւ ինքզինքը պաշտպանելու գործին մէջ, հայ կինն ու մայրը հերոսուհիներ եղան զոյութեան այս պայքարին: Վարդանանց կրօնական և ազգային զոյամարտին յաջորդող ոգեկան և բարոյական լքումի և կոպիտ նիւթապաշտութեան օրերուն, երբ ամէն ինչ կրնար ծախուիլ կտոր մը փառքի և հաճոյքի, մեր նորաբոյս մտքի և հոգիի նշխարներու գերագոյն աւանդապահները եղան կիներ և արժանացան Եղիշէի ներբողին: Իբրեւ մայր դարձեալ, իրեն նմանը չունի հայ կինը:

Մեր մեծագոյն փառքերուն՝ Ներսէսներու, Վարդաններու, Վահաններու և Աշոտներու վրայ մեր հիացումներու և դրուատիքներու պարագային, քիչ անգամ կ'անդրադառնանք այդ արժէքները մեզի ընծայող հայ մայրերուն: Մեծ եղած է իր մասնակցութիւնը ընտանեկան, ընկերային, բարեգործական և նոյն իսկ քաղաքական բոլոր ասպարէզներում: Մեր պատմութեան և մեր արժէքներու հաշուեկշիռն մէջ արդար և լրիւ ցուցուած չէ տակաւին հայ կնոջ դերը և գծուած անոր գեղեցիկ պատկերը: Ատիկա կարելի է միայն երբ օր մը գրուի հայ հոգիի քաղաքակրթութեան պատմութիւնը: Սակայն այն չի կրնար գրուիլ ոչ միայն մեր՝ այլ բովանդակ աշխարհի համար, որքան ատեն ի պատուի չեն հոգեկան այն յատկութիւնները որոնք կնոջական եղան, հեղութիւն, հնազանդ ողի, զոհողութիւն, սէր և սրբութիւն, և որուն այնքան մեծ տեղ ունին աւետարանին մէջ: Յիսուսէն առաջ յարգուած առաքինութիւնները զլիսաւորաբար այրական էին, քաջութիւն, իմաստութիւն, ճշմարտութիւն և ոյժ, կարողութիւններ որոնք հակամէտ են իրենց ծայրայեղութեանը մէջ խախտել մարդկային հոգիի և քաղաքակրթութեան կշիռը: Աւետարանը յեղաշրջեց զանոնք, և անոնցմէ վեր դրաւ արժէքներ՝ որոնք առաւել քան կանանցի են, շեշտուած այրերէն աւելի կիներու մէջ:

Առանց քրիստոնէական հոգւով կրթուած կիներու և մայրերու գործակցութեան, Աւետարանի բարոյականն ու քաղաքակրթութիւնը շատ ետ պիտի մնացած ըլլային իրենց նուաճումներուն մէջ: Որքան աւելի ժողովուրդ մը կըրցած է ունենալ կնոջական մեծ և սուրբ դէմքեր իր պատմութեան պատկերասրահէն ներս, այնքան աւելի բարձր եղած է իր դիրքը ազգերու շարքին մէջ: Վերստին ք, ըսած է Տիկին Մոնմարսօն, զրեթէ բոլոր մեծ մարդիկ իրենց մայրը ունեցած են գերիվերայ կին մը: Քրիստոնէութիւնը պիտի չունենար իր Ոսկեբերանը, եթէ չլինէր Անթուզայի նման սքանչելի մայր մը:

Եւ եկեղեցին պիտի չունենար սրտոտ և մարդկօրէն իրաւ, ու մեղքերու ճամբով Աստուած գտնելու առաջնորդուած Օգոստինոսը եթէ չըլլար իր Մօնիքէ զմայելի մայրը:

Վերափոխման տօնը մեր միտքը պէտք է տանի անգամ մը ևս կնոջ առաքինութիւններուն և դերին, որոնց աննման տիպարը հանդիսացաւ Ս. Կոյսը, և կենդանի տաճարը Աստուծոյ փառքին:

ԻՄԲ.